

PRAWO KARNE

Część ogólna

Jarosław Warylewski

SERIA AKADEMICKA

7. WYDANIE

Wolters Kluwer

PRAWO KARNE

Część ogólna

Jarosław Warylewski

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

7. WYDANIE

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2017

Stan prawny na 1 października 2017 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Maź

Opracowanie redakcyjne i łamanie
Violet Design

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prwolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN: 978-83-8107-687-6

7. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluger.pl
www.wolterskluger.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	15
---------------------	----

OD AUTORA	19
-----------------	----

CZĘŚĆ PIERWSZA ZAGADNIENIA WSTĘPNE I NAUKA O USTAWIE KARNEJ

ROZDZIAŁ I

POJĘCIE I PODZIAŁ PRAWA KARNEGO	23
1. Uwagi ogólne	24
2. Prawo karne materialne	27
3. Prawo karne procesowe	28
4. Prawo karne wykonawcze	29
5. Prawo karne skarbowe	30
6. Prawo karne wojskowe	31
7. Prawo karne nieletnich dewiantów	32
8. Prawo karne krajowe i międzynarodowe	33
9. Prawo karne wykroczeń	36

ROZDZIAŁ II

NAUKA PRAWA KARNEGO ORAZ NAUKI POKREWNE I POMOCNICZE	39
1. Szkoły, kierunki i ich przedstawiciele	39
1.1. Kierunek legalistyczno-racjonalistyczny oświecenia	40
1.2. Szkoła klasyczna	43
1.3. Szkoła pozytywna	44
1.4. Szkoła socjologiczna	47
1.5. Normatywizm	49
1.6. Ruch obrony społecznej	50
1.6.1. Kierunek radykalny (subiektywny)	51
1.6.2. Kierunek umiarkowany (nowa obrona społeczna)	52
1.7. Neoklasycyzm, nieinterwencja, kryminologia radykalna, abolicjonizm i <i>restorative justice</i>	53
1.8. Ekonomiczna analiza prawa karnego	56
2. Polska nauka prawa karnego	58
3. Nauki pokrewne i pomocnicze	65

3.1. Kryminologia	67
3.2. Penologia	71
3.3. Wiktymologia	72
3.4. Penitencjarystyka	74
3.5. Polityka kryminalna	75
3.6. Kryminalistyka	76
3.7. Medycyna sądowa	77
3.8. Psychiatria sądowa	78

ROZDZIAŁ III

CELE I FUNKCJE PRAWA KARNEGO	81
1. Uwagi ogólne	81
2. Ochrona dóbr prawnych	82
3. Zapobieganie (prewencja przeciwprzestępcza)	82
4. Zaspokojenie społecznego poczucia sprawiedliwości	83
5. Poprawa (resocjalizacja) i wychowanie	84
6. Kompensacja i restytucja	86
7. Pozostałe funkcje	89

ROZDZIAŁ IV

UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE I TENDENCJE ROZWOJOWE

PRAWA KARNEGO	91
1. Od zemsty krwawej do całkowitego upaństwowienia kary	91
1.1. Zemsta krwawa	92
1.2. Odwet (zasada talionu)	93
1.3. Okup (system kompozycji)	95
1.4. System proporcjonalności i upaństwowienie kary	97
2. Zagadnienia kryminalizacji i dekryminalizacji	98
3. Problematyka związków prawa karnego materialnego z moralnością, religią, polityką i różnicowaniem kulturowym społeczeństwa	103

ROZDZIAŁ V

PODSTAWOWE ZASADY PRAWA KARNEGO	115
1. Uwagi ogólne	115
2. Zasada praworządności	116
2.1. <i>Nullum delictum sine lege poenali</i>	116
2.2. <i>Nulla sanctio sine lege</i>	119
3. Zasada sprawiedliwości	119
4. Zasada humanizmu	122
5. Zasada subsydiarności	125
6. Zasada czynu	128
7. Zasada społecznej szkodliwości	128
8. Zasada winy	129
9. Zasada indywidualizacji odpowiedzialności	130
10. <i>In dubio pro reo</i>	131
11. <i>Nulla sanctio sine iudicio</i>	132
12. Zasada stałości i pewności prawnej	133

ROZDZIAŁ VI

ŹRÓDŁA POLSKIEGO PRAWA KARNEGO	135
1. Uwagi ogólne	135
2. Zwyczaj i prawo zwyczajowe	138
3. Akty normatywne	139
4. Judykatura	140
5. Doktryna	142
6. Elementy dawnego i współczesnego polskiego prawa karnego	143
6.1. Kodeksy	143
6.2. Ustawy szczególne	149
6.3. Umowy międzynarodowe	150

ROZDZIAŁ VII

BUDOWA I RODZAJE ZAKAZÓW KARNYCH	155
1. Uwagi ogólne	155
2. Metoda nazwowa i opisowa (zdaniowa)	156
3. Dyspozycje pojedyncze (proste) i złożone	157
4. Dyspozycje kazuistyczne, syntetyczne i kauczukowe	159
5. Dyspozycje zupełne i niezupełne	161
6. Zagrożenia karne bezwzględnie i względnie określone	162
7. Zagrożenia karne jedno- i wielorodzajowe	165

ROZDZIAŁ VIII

STOSOWANIE PRZEPISÓW USTAWY KARNEJ	169
1. Uwagi ogólne	169
2. Wykładnia i jej rodzaje	170
3. Analogia	175

ROZDZIAŁ IX

ZAKRES OBOWIĄZYWANIA I ZASTOSOWANIA POLSKIEJ USTAWY KARNEJ	179
1. Obowiązki ustawy	179
2. Zmiana ustawy. Zakres temporalny	179
3. Czas popełnienia czynu zabronionego	189
4. Miejsce popełnienia czynu zabronionego	192
5. Zasada terytorialności	193
6. Odpowiedzialność za czyny zabronione popełnione za granicą	197
6.1. Zasada obywatelstwa (narodowości podmiotowej)	202
6.2. Zasady przedmiotowe	206
6.3. Zasada represji wszechświatowej	207
7. Immunitety	209
8. Azyl i ekstradycja	216

ROZDZIAŁ X

PRZESŁANKI PRZESTĘPNOŚCI CZYNU I ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ	223
1. Struktura i definicja przestępstwa oraz wykroczenia	223
2. Rodzaje odpowiedzialności karnej i system sankcji	229
3. Problematyka obywatelskiego nieposłuszeństwa	233

CZĘŚĆ DRUGA

NAUKA O CZYNIE ZABRONIONYM

ROZDZIAŁ XI

CZYN	239
1. Uwagi ogólne	239
2. Teorie kauzalne	241
3. Teoria finalna	242
4. Teorie socjologiczne	243
5. Problematyka psychicznego uwarunkowania czynu	244
6. Problematyka odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych (kolektywnych)	247
7. Podsumowanie	254

ROZDZIAŁ XII

POJĘCIE I ZNACZENIE ZWIĄZKU PRZYCZYNOWEGO	257
1. Uwagi ogólne	257
2. Teorie indywidualizujące	258
3. Teoria ekwiwalencji (równowartości warunków) i koncepcja obiektywnego przypisania	259
4. Teoria adekwancji (przeciętnej przyczynowości)	262
5. Teoria relewancji	263
6. Problematyka przyczynowości zaniechania	264
7. Wnioski	266

ROZDZIAŁ XIII

KRYMINALNA BEZPRAWNOŚĆ CZYNU	269
1. Rodzaje bezprawności	270
2. Wyróżnianie zbrodni, występków i wykroczeń	274

ROZDZIAŁ XIV

ZNAMIONA TYPÓW CZYNÓW ZABRONIONYCH	279
1. Ustawowa typizacja czynów zabronionych	279
2. Podział znamion	281
3. Teoria znamion negatywnych	285

ROZDZIAŁ XV

KLASYFIKACJA PRZESTĘPSTW I WYKROCZEŃ	287
1. Czyny powszechne (ogólnosprawcze) i indywidualne (właściwe i niewłaściwe)	287
2. Czyny skutkowe (materialne) i bezskutkowe (formalne)	289
3. Przestępstwa kierunkowe	290
4. Typ podstawowy (ogólny) i typy szczególne (uprzywilejowane i kwalifikowane)	290
5. Czyny naruszające dobra prawne (naruszenia) lub zagrażające im (zagrożenia)	292
6. Czyny zagrożenia konkretnego i zagrożenia abstrakcyjnego	292
7. Przestępstwa podobne	292
8. Tryb ścigania	296
9. Problematyka przestępstw pospolitych i politycznych	300
10. Czyny o charakterze chuligańskim	302

ROZDZIAŁ XVI

KONTRATYPY	307
1. Uwagi ogólne	307
2. Definicja i skutki karnoprawne	309
3. Rodzaje kontratypów	313
4. Przekroczenie kontratypu	322
5. Problematyka nadużycia kontratypu	322
6. Obrona konieczna	323
7. Stan wyższej konieczności	332
8. Eksperyment (dozwolone ryzyko)	336
9. Rozkaz	338
10. Ostateczna potrzeba	339
11. Dozwolona samopomoc	340
12. Działanie w granicach uprawnień lub obowiązków	341
13. Zgoda pokrzywdzonego	342
14. Świadczenia zdrowotne	348
14.1. Sterylizacja (pozbawienie zdolności płodzenia)	350
14.2. Chirurgiczna zmiana płci	352
14.3. Transplantacja (pobieranie i przeszczepianie komórek, tkanek i narządów)	352
15. Zabiegi kosmetyczne	355
16. Ryzyko sportowe	357
17. Karcenie wychowawcze małoletnich	359
18. Pozostałe kontratypy	361
18.1. Działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego	361
18.2. Przerwanie ciąży	362
18.3. Wyłączenie przestępności zniesławienia	368
18.4. Śmigus-dyngus	369
18.5. <i>Prima aprilis</i>	372
18.6. Sobótki	374
18.7. Topienie Marzanny	375
18.8. Napiwki	376
18.9. Zwyczajowe dowody wdzięczności	377
18.10. Prawo do obrony	378

ROZDZIAŁ XVII

SPOŁECZNA SZKODLIWOŚĆ CZYNU	381
1. Uwagi ogólne	382
2. Dobro prawne i przedmiot przestępstwa (ochrony, zamachu)	385
3. Obiektywna antyspołeczność	393
4. Stopniowanie i wyłączenie społecznej szkodliwości	394

ROZDZIAŁ XVIII

ZAWINIENIE I JEGO PRZESŁANKI	399
1. Teorie winy	400
2. Tak zwane formy winy (umyślności i nieumyślności)	403
3. Wina kombinowana	410
4. Dorosłość	410

5. Okoliczności wyłączające i redukujące zawinienie	415
5.1. Niepoczytalność	415
5.2. Poczytalność ograniczona	418
5.3. Stany nietrzeźwości i odurzenia	419
5.4. Stan wyższej konieczności	422
5.5. Błąd	425
5.5.1. Pojęcie i rodzaje	425
5.5.2. Błąd co do okoliczności faktycznych	426
5.5.3. Błąd co do okoliczności wyłączających bezprawność lub zawinienie	428
5.5.4. Nieświadomość i urojenie bezprawności	429
5.5.5. Problematyka błędu co do społecznej szkodliwości czynu	431
5.6. Przymus i pozostałe okoliczności	431

ROZDZIAŁ XIX

FORMY STADIALNE I POSTACIE ZJAWISKOWE CZYNU ZABRONIONEGO	433
1. Dokonanie	435
2. Usiłowanie	436
2.1. Uwagi ogólne	436
2.2. Usiłowanie nieudolne	438
2.3. Czynny żal	441
3. Przygotowanie	444
4. Odmiany sprawstwa	445
5. Podżeganie	452
6. Pomocnictwo	453
7. Odpowiedzialność współdziałających i prowokatora	454

ROZDZIAŁ XX

WIELOŚĆ PRZEPISÓW USTAWY I WIELOŚĆ CZYNÓW ZABRONIONYCH	459
1. Pozorny (pomijalny) zbieg przepisów ustawy	460
1.1. Zasady usuwania pozornego zbiegu przepisów	460
1.1.1. Zasada specjalności	461
1.1.2. Zasada konsumpcji	461
1.1.3. Zasada subsydiarności	462
2. Realny zbieg przepisów ustawy i jego konsekwencje	462
2.1. Zbieg kumulatywny	463
2.2. Zbieg eliminacyjny	465
2.3. Problematyka tzw. idealnego (jednoczynowego) zbiegu przestępstw	466
3. Pozorny (pomijalny) zbieg przestępstw	466
3.1. Przestępstwa o wieloczynowo (zbiorowo) określonych znamionach	467
3.2. Przestępstwa wieloodmianowe, dwuaktowe i złożone	467
3.3. Przestępstwa współukarane	468
3.4. Przestępstwo trwałe	469
4. Realny zbieg przestępstw i jego konsekwencje	470
4.1. Zbieg przestępstw	470
4.2. Łączenie kar i środków karnych	472
4.3. Orzekanie kary łącznej	475

5. Problematyka przestępstwa ciągłego	477
5.1. Tak zwane przestępstwo ciągłe	477
5.2. Ciąg przestępstw	480
5.3. Czyn ciągły	481
5.4. Przestępstwo ratalne	484

CZĘŚĆ TRZECIA

NAUKA O ŚRODKACH REAKCJI KARNEJ

ROZDZIAŁ XXI

TEORIE KARNE	487
1. Uwagi ogólne	487
2. Teorie absolutne	491
3. Teorie względne	498
4. Teorie eklektyczne	504

ROZDZIAŁ XXII

KARY	507
1. Uwagi ogólne	507
2. Nagana	512
3. Grzywna i problematyka kar majątkowych	513
4. Ograniczenie wolności	518
5. Areszt i areszt wojskowy	522
6. Pozbawienie wolności	523
7. Problematyka długoterminowego pozbawienia wolności	540
8. Dożywotnie pozbawienie wolności	543
9. Problematyka kar najsurowszych	547

ROZDZIAŁ XXIII

ŚRODKI KARNE	555
1. Uwagi ogólne	555
2. Środki karne stosowane powszechnie	557
2.1. Pozbawienie praw publicznych	557
2.2. Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej	559
2.3. Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi	560
2.4. Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu	560
2.5. Zakaz wstępu na imprezę masową	561
2.6. Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych	562
2.7. Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	562
2.8. Zakaz prowadzenia pojazdów	563
2.9. Świadczenie pieniężne	565
2.10. Podanie wyroku do publicznej wiadomości	565

3. Środki karne stosowane wobec żołnierzy	567
3.1. Wydalenie z zawodowej służby wojskowej	567
3.2. Degradacja i problematyka obniżenia stopnia wojskowego	567
4. Pozostałe środki	568
4.1. Zawiadomienie sądu rodzinnego (art. 43c k.k.)	568
4.2. Odstąpienie od wymierzenia kary	569
4.3. Środki stosowane w stosunku do sprawcy wykroczenia	569

ROZDZIAŁ XXIV

PRZEPADEK I ŚRODKI KOMPENSACYJNE	571
1. Uwagi ogólne	571
2. Przepadek (przedmiotów, korzyści majątkowych i przedsiębiorstwa)	572
3. Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę	576
4. Nawiązka	578

ROZDZIAŁ XXV

ŚRODKI PROBACYJNE	583
1. Uwagi ogólne	583
2. Warunkowe umorzenie postępowania karnego	585
3. Warunkowe zawieszenie wykonania kary	588
4. Warunkowe przedterminowe zwolnienie	592

ROZDZIAŁ XXVI

ŚRODKI ZABEZPIECZAJĄCE	597
1. Uwagi ogólne, pochodzenie, klasyfikacja	597
2. Katalog środków zabezpieczających i zasady ich stosowania	601
3. Środki o charakterze leczniczym i rehabilitacyjnym	604
4. Środki o charakterze administracyjnym (nieleczniczym)	605

ROZDZIAŁ XXVII

ŚRODKI ZWALCZANIA RECYDYWY, PRZESTĘPCZOŚCI ZAWODOWEJ

I ZORGANIZOWANEJ ORAZ TERRORYZMU	607
1. Środki związane z powrotem do przestępstwa	607
2. Pojęcie i zwalczanie przestępczości zawodowej	611
3. Pojęcie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej	612
4. Pojęcie i zwalczanie przestępstw o charakterze terrorystycznym	614

ROZDZIAŁ XXVIII

ZASADY I DYREKTYWY WYMIARU KAR ORAZ INNYCH ŚRODKÓW

REAKCJI KARNEJ	617
1. Problematyka ustawowego wymiaru kary	617
2. Zasady sądowego wymiaru kary	618
3. Dyrektywy ogólne i szczególne	620
4. Wymiar kar i środków karnych nieletnim i młodocianym	623
5. Okoliczności łagodzące i obciążające	624
6. Problematyka tzw. średniego wymiaru kary	625
7. Nadzwyczajne obostrzenie kary	626

8. Nadzwyczajne złagodzenie kary	628
9. Problematyka wielości podstaw nadzwyczajnego złagodzenia lub obostrzenia kary	630

ROZDZIAŁ XXIX

ŚRODKI WYCHOWAWCZE ORAZ ŚRODEK POPRAWCZY	633
1. Przesłanki stosowania	634
1.1. Przejawy demoralizacji	634
1.2. Czyn karalny	635
2. Rodzaje środków wychowawczych	636
3. Zakład poprawczy	637

ROZDZIAŁ XXX

WYŁĄCZENIE I REDUKCJA REAKCJI KARNEJ	643
1. Abolicja	643
2. Amnestia	644
3. Ułaskawienie	645
4. Przedawnienie	650
5. Zatarcie skazania	655

WYKAZ LITERATURY PODSTAWOWEJ	661
---	------------

SPIS TABLIC	665
--------------------------	------------

SKOROWIDZ RZECZOWY	667
---------------------------------	------------

INDEKS OSÓB	675
--------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła normatywne

d.k.k.	– ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. poz. 94 ze zm.)
d.k.p.k.	– ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. poz. 96 ze zm.)
EKPC	– Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2016 r. poz. 1137 ze zm.)
k.k. z 1932 r.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2016 r. poz. 2137 ze zm.)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 665 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1749 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
k.w.	– ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2015 r. poz. 1094 ze zm.)
Konstytucja z 1952 r.	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 22.07.1952 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 7 poz. 36 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
p.w.k.k.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Przepisy wprowadzające kodeks karny i prawo o wykroczeniach (Dz.U. Nr 60, poz. 573)
p.w.k.k. z 1969 r.	– ustawa z 19.04.1969 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 95 ze zm.)
p.w.k.k. z 1997 r.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 554 ze zm.)

StGB	– niemiecki kodeks karny (<i>Strafgesetzbuch</i>)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej podpisany w Lizbonie 13.12.2007 r. (wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
Uzasadnienie do projektu k.k.	– Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego z 1997 r. [w:] <i>Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami</i> , Warszawa 1997

Czasopisma naukowe i publikatory

An. UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
AUNC	– Acta Universitatis Nicolai Copernici
Apel.-Gda.	– Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
Biul. Inf. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
Biul. PK	– Biuletyn Prawa Karnego
CPH	– Czasopismo Prawno-Historyczne
CzPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Głos S.	– Głos Sądownictwa
GS	– Gazeta Sądowa
GSiP	– Gazeta Sądowa i Penitencjarna
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSW	– Gazeta Sądowa Warszawska
KPPubl	– Kwartalnik Prawa Publicznego
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe. Orzeczenia Sądu Apelacyjnego w sprawach karnych
LEX	– system informacji prawnej LEX Wolters Kluwer Polska
M.P.	– Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OTK ZU	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy
Pał.	– Palestra
PiP	– Państwo i Prawo
PiW	– Pieniądze i Więzy
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne

PiŻ	– Prawo i Życie
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPiK	– Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny
PPK	– Problemy Prawa Karnego
Probl. Krym.	– Problemy Kryminalistyki
Probl. Praw.	– Problemy Praworządności
Probl. Rodz.	– Problemy Rodziny
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. PK	– Przegląd Prawa Karnego
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SK	– Studia Kryminologiczne
SKKiP	– Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SMO	– Służba Milicji Obywatelskiej
SP	– Studia Prawnicze
SPE	– Studia Prawno-Ekonomiczne
St. Iur.	– Studia Iuridica
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb. OSN	– Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego
ZN ASW	– Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych
ZN IBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZN UG	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego
ZN UJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZN WSO	– Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Milicji Obywatelskiej

Inne

AIDP	– Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawa Karnego (Association Internationale de Droit Pénal)
CLK	– Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Głównej Policji w Warszawie
ENA	– Europejski Nakaz Aresztowania
ETPCz	– Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
KG Policji	– Komenda Główna Policji
MTK	– Międzynarodowy Trybunał Karny
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
SA	– Sąd Apelacyjny
SDE	– system dozoru elektronicznego
SIDS	– Międzynarodowe Stowarzyszenie Ochrony Społecznej (Société Internationale de Défense Sociale)

SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
UE	– Unia Europejska
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

OD AUTORA

Podręcznik ten ma służyć przede wszystkim studentom, którzy na uniwersyteckich wydziałach prawa i administracji oraz na różnych kierunkach w innych szkołach wyższych podejmują trud nauki prawa karnego materialnego. Mam nadzieję, że sposób prezentacji materiału i jego zakres uczyni tę publikację przydatną i interesującą nie tylko w ramach dydaktyki, ale również w procesie poznawania, badania i stosowania prawa karnego przez teoretyków i praktyków (w szczególności aplikantów, sędziów, prokuratorów i adwokatów). Podręcznik, w którym omówiono tzw. część ogólną prawa karnego, jest stosunkowo obszerny, ale taki być musi, nie będąc z założenia skryptem czy tylko repetytorium.

Treść zaprezentowanego wykładu, obejmująca program studiów uniwersyteckich w zakresie prawa karnego, jest wypadkową ponad dwudziestopięcioletnich doświadczeń dydaktycznych, własnych badań oraz wielokrotnie wysłuchiwanym wykładów z prawa karnego śp. Profesora dr. Mariana Cieślaka, m.in. w roku akademickim 1983/1984, 1988/1989 i 1989/1990. Teoretyczne omówienie zagadnień uzupełniłem licznymi przykładami zaczerpniętymi z orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych. Lepszemu zrozumieniu prezentowanych zagadnień powinno też służyć, jak sądzę, ich ukazanie w kontekście historycznym oraz ilustracja danymi statystycznymi z zakresu przestępczości, polityki kryminalnej i penitencjarystyki. Dopełnieniem wykładu są liczne odwołania do projektów nowelizacji Kodeksu karnego.

Wykaz literatury podstawowej obejmuje prawie wyłącznie najważniejsze pozycje podręcznikowe i komentarze. Uzupełnieniem bibliograficznym tego wykazu jest literatura dotycząca omawianych zagadnień, wskazywana na początku rozdziałów i podrozdziałów w treści podręcznika. Należy pamiętać, że nie jest ona wyczerpująca i nie obejmuje piśmiennictwa obcego.

Na końcu każdego rozdziału zostały zamieszczone pytania i polecenia kontrolne, które powinny pomóc studentom nie tylko w przygotowaniu do egzaminu, ale również w samodzielnej weryfikacji zdobytej wiedzy podczas lektury tego podręcznika.

W trakcie pisania starałem się pamiętać o słowach Cycerona, który słusznie zauważył, że: „Znawcy prawa albo świadomie wprowadzają nas w błąd, żeby ich dziedzina wydawała się obszerniejsza i trudniejsza, albo – co bardziej prawdopodobne – nieumiejętnie przekazują wiedzę; przecież nie tylko do zdobywania wiedzy, lecz także do nauczania trzeba pewnej biegłości” (*O prawach, Księga druga*). Proszę o wyrozumiałość, jeżeli czasami tej biegłości mi zabrakło.

Bardzo dziękuję moim współpracownikom z Katedry Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego (w szczególności dr. Jackowi Potulskiemu, dr. Pawłowi Petaszowi, dr. Tomaszowi Snarskiemu i mgr Elżbiecie Zarębskiej) oraz studentom i doktorantom za cenne uwagi, które pozwoliły, aby treść siódmego wydania tego podręcznika została nie tylko uaktualniona, ale i poprawiona oraz znacznie poszerzona i uzupełniona.

Będę wdzięczny za wszelkie uwagi krytyczne i propozycje, które mogą się przyczynić do uczynienia tego podręcznika bardziej użytecznym i odpowiadającym oczekiwaniom Czytelników. Przyłączając się do apelu wydawców, mam też nadzieję, że, doceniając pracę i wysiłek autora, Czytelnicy zamiast kserować, będą ten podręcznik kupować.

Jarosław Warylewski

Chwaszczyno, maj 2017 r.

Część pierwsza

**ZAGADNIENIA WSTĘPNE
I NAUKA O USTAWIE KARNEJ**

Rozdział I

POJĘCIE I PODZIAŁ PRAWA KARNEGO

Literatura: J. Śliwowski, *Na pograniczu trzech pionów ustawodawstwa karnego*, NP 1981/3; S. Waltoś, *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, ZN UJ 1975/74.

Nazwa „**prawo karne**” (*ius poenale, ius criminale, Strafrecht, penal law, droit pénal*) nie ma tylko jednego znaczenia. Może być wyjaśniana na wiele sposobów, z uwzględnianiem różnych kryteriów. Najczęściej bywa rozumiana jako: 1) przedmiot regulacji prawnej – zbiór przepisów właściwych dla tej gałęzi (dziedziny) prawa, 2) przedmiot badań naukowych i dziedzina wiedzy – tylko wyjątkowo ograniczające się wyłącznie do zakresu wskazanego w punkcie pierwszym¹, 3) przedmiot wykładu na uniwersyteckich studiach prawniczych (proces przekazywania wiedzy będącej wynikiem działań opisanych w pkt 2).

1

Bez względu na to, czy chodzi o przedmiot wykładu na uniwersyteckich studiach prawniczych, o naukę jako proces zdobywania wiedzy bądź jej dziedzinę, czy o dział prawa, nazwa „prawo karne” wskazuje na ewidentny związek z karą i – najogólniej mówiąc – na przepisy, które dotyczą jej stosowania. Kara jako byt rzeczywisty – realnie funkcjonujące urządzenie życia społecznego (fakt społeczny) – jest pierwotna (wcześniejsza) w stosunku do różnych teorii zajmujących się karą, do penologii oraz do samego prawa karnego. Temu ostatniemu użycza tradycyjnie swej nazwy i wyróżnia je spośród innych gałęzi prawa „nie przez charakter norm, ale przez rodzaj sankcji”, jak stwierdził W. Wolter².

Obecnie nazwa ta (tj. prawo karne) nie jest do końca adekwatna, gdyż **kara jest tylko jednym z wielu stosowanych środków reakcji karnej** (sankcji). O karze, która wywodzi się z instynktownej, pierwotnej reakcji człowieka na doznania natury negatywnej, np. na wyrządzoną mu krzywdę bądź szkodę, na ból czy strach, będzie jeszcze mowa w rozdziale 4.

¹ Nauka prawa karnego to zarówno pewien proces zmierzający do poznania przedmiotu badań, jak i suma zdobytej w ten sposób wiedzy. W języku niemieckim różnice te oddają terminy *Lehre* i *Wissenschaft*.

² Por. W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna*, t. II, Kraków 1934, s. 3.

- 2 W tym miejscu wystarczy powiedzieć, że **kara kryminalna jest celową i osobistą dolegliwością orzeczną przez sąd i stosowaną w drodze przymusu państwowego wobec sprawcy przestępstwa lub wykroczenia.**

Podana definicja zawiera te wszystkie elementy, które występują powszechnie w najprzeróżniejszych definicjach kary:

- 1) element wskazujący i charakteryzujący dolegliwość;
- 2) element wskazujący, wobec kogo dolegliwość jest orzekana (wymierzana);
- 3) element określający, za co dolegliwość ta jest orzekana;
- 4) element określający podmiot uprawniony do orzekania kary.

1. Uwagi ogólne

- 3 Ze względu na charakter regulacji prawo karne zalicza się tradycyjnie do prawa publicznego, odmiennie niż prawo cywilne, którego domeną jest prawo prywatne. Warto też zwrócić uwagę na systemowy charakter prawa karnego, jako wyodrębnionej, suwerennej gałęzi prawa (m.in. regulacja kodeksowa, jednolite i wspólne zasady ogólne).

 Ze względu na treść przyjęło się dokonywać podziału prawa karnego na **prawo karne materialne** i **prawo karne procesowe**. Podział ten jest stosunkowo nowy, pojawił się dopiero w XVIII w., utrwalił w XIX w. (francuski *Code Pénal* z 1810 r. i *Code d'instruction criminelle* z 1808 r.; niemiecki *Strafgesetzbuch* z 1871 r. i *Strafprozessordnung* z 1877 r.) i wciąż brak mu absolutnej ścisłości – niektóre zagadnienia mają charakter mieszany, materialny i procesowy zarazem (np. regulacja dotycząca trybu ścigania czy warunkowego umorzenia postępowania), a niektóre, należące ewidentnie do zagadnień proceduralnych, są umieszczone w Kodeksie karnym ze względów praktycznych lub tylko z uwagi na pewną tradycję takich rozwiązań (np. przepisy o zatarciu skazania).

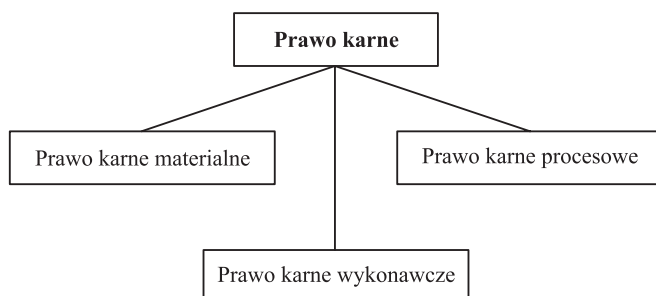
 Należy więc pamiętać, że o tym, czy zawarta w przepisie norma ma charakter materialny czy procesowy, nie decyduje umiejscowienie przepisu w konkretnym kodeksie, a wyłącznie treść i charakter wyprowadzanej z przepisu normy. Dawniej wspomnianego rozróżnienia w ogóle nie dokonywano. Łączne ujęcie prawa karnego materialnego i procesowego spotkać można jeszcze w podręczniku P.J.A. Feuerbacha z 1801 r. (*Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*). Nic nie ujmując dziedziny dotyczącej postępowania karnego, należy podkreślić oczywisty prymat prawa materialnego nad procesowym, które jest swoistym narzędziem tego pierwszego. Niezwykle trafnie zależność tę ujął M. Cieślak, stwierdzając: „Prawo procesowe, jako powołane do regulowania sposobów realizacji norm prawa materialnego, jest bez prawa materialnego mundurem żołnierza zatkniętym na kij”.

Biorąc pod uwagę treść regulacji, a w pewnym sensie i etap zagrożenia reakcją karną, wyróżnić można trzy podstawowe działy prawa karnego: **prawo karne materialne**, **prawo karne procesowe** i **prawo karne wykonawcze**.

4

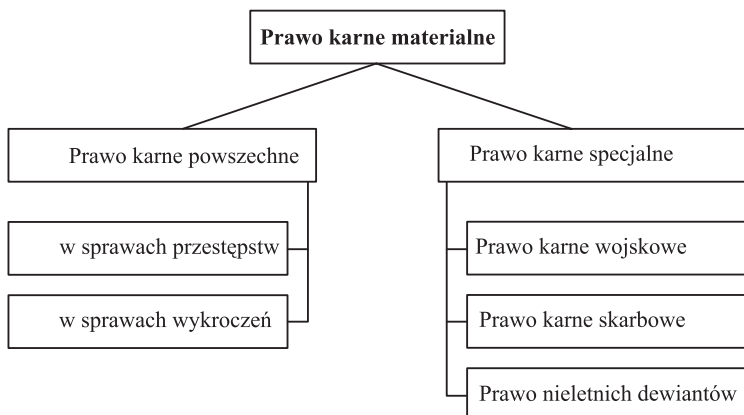
Kształt każdego z wyżej wskazanych działów prawa karnego jest wyznaczany przez jeden z trzech kodeksów, obejmowanych wspólną nazwą „kodyfikacje karne”. Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i Kodeks karny wykonawczy po raz pierwszy zostały uchwalone razem 19.04.1969 r. i zaczęły obowiązywać od 1.01.1970 r. Zapożyczkowe w latach osiemdziesiątych XX w. prace nad reformą prawa karnego doprowadziły do uchwalenia 6.06.1997 r. nowych kodyfikacji karnych, które weszły w życie 1.09.1998 r. Treść każdego z tych trzech kodeksów odpowiada jednemu z etapów realizowania celów prawa karnego. Kodeks karny funkcjonuje głównie na etapie zagrożenia karą, Kodeks postępowania karnego znajduje zastosowanie w procesie wymierzania kary, a Kodeks karny wykonawczy zajmuje się etapem ostatnim, na którym dochodzi do wykonywania wymierzonej kary.

Tablica 1. Podstawowy podział państwowego prawa karnego

Źródło: opracowanie własne.

Tablica 2. Podział prawa karnego materialnego

Źródło: opracowanie własne.

Jarosław Warylewski – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, w latach 2004–2012 dziekan Wydziału Prawa i Administracji UG; w latach 2008–2009 członek Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów; adwokat; redaktor naczelny czasopisma „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa”; należy do Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego (*Association Internationale De Droit Pénal*); prezes Oddziału Gdańskiego Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego; autor i współautor ponad 150 publikacji z zakresu prawa karnego.

Podręcznik przedstawia aktualną wiedzę akademicką w zakresie tzw. części ogólnej prawa karnego obejmującej: zagadnienia wstępne i naukę o ustawie karnej, naukę o czynnie zabronionym oraz naukę o karze, środkach karnych, kompensacyjnych, zabezpieczających i innych środkach reakcji karnej.

Książka stanowi opracowanie systemowe, w którym skomentowano zróżnicowane poglądy doktryny, w szerokim zakresie przywołano orzecznictwo ilustrujące omawiane instytucje oraz w sposób krytyczny ukazano proces legislacyjny i funkcjonowanie prawa karnego w praktyce. W celu ułatwienia nauki wprowadzono pogrubienia podkreślające ważne partie materiału, piktogramy ułatwiające odnalezienie istotnych fragmentów oraz numery boczne umożliwiające szybkie odszukanie w tekście pojęć z indeksów. Każdy rozdział podręcznika zawiera pytania i polecenia kontrolne, które pozwalają na weryfikację stopnia opanowania materiału oraz na lepsze przygotowanie się do kolokwium i egzaminów.

W obecnym wydaniu zaktualizowano i dodano informacje z zakresu statystyki kryminalnej. Zwiększyła się liczba pytań wspomagających proces uczenia się.

Publikacja jest przeznaczona przede wszystkim dla studentów prawa, administracji, kryminologii, kryminalistyki, a także naukowców i nauczycieli akademickich prowadzących wykłady i ćwiczenia z prawa karnego. Będzie również przydatna sędziom, adwokatom, prokuratorom oraz aplikantom tych zawodów.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9 788381 076876 W07P01

ISBN 978-83-8107-687-6

9 788381 076876

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL